

Davlat zaxiralari
komissiyasining 2022-yil
26 sentyabrdagi 1185-sonli
bayonnomasiga 6-ilova

GEOLOGIYA-QIDIRUV ISHLARINI BOSQICHMA-BOSQICH OLIB BORISH TARTIBI TO'G'RISIDAGI NIZOM

(qattiq foydali qazilmalar)

- I. Umumiy qoidalar.
 - II. Bosqich 1. Umumiy geologik va mineragenik maqsadlardagi regional ishlar.
 - §1. Kichik miqyosdagi (1:500000 va undan kichik) regional geologik va mineragenik tadqiqotlar;
 - §2. O'rta miqyosdagi (1:200000-1:100000) regional geologik-geofizik ishlar va mineragenik tadqiqotlar;
 - §3. Katta miqyosdagi (1:50000-1:25000) regional geologik-geofizik ishlar va mineragenik tadqiqotlar;
 - §4. Yerni geologik tadqiqotidagi xalqaro hamkorlik doirasida kichik miqyosdagi umumiy geologik ishlar
 - III. Bosqich 2. Izlash ishlari
 - §1. Ilg'or ixtisoslashtirilgan izlash ishlari.
 - §2. Batafsil izlash ishlari
 - IV. Bosqich 3. Baholash ishlari
 - V. Bosqich 4. Qidiruv ishlari
 - §1. Kon qidiruvi
 - §2. Qo'shimcha qidiruv
 - VI. Bosqich 5. Ekspluatatsion qidiruv
 - VII. Xulosa
- Ilova Qattiq foydali qazilmalarning geologik qidiruv ishlari bosqichlari

Qabul qilingan atamalar	Ta'rifi
QGO'	Maydonlarni qo'shimcha geologik o'rganish
CHGX	Chuqur geologik xaritalash
KFGX	Kosmofotogeologik xaritalash
EGT	Ekologik va geologik tadqiqotlar
YEMZM	Yerni masofadan zondlash materiallari
GAT	Geografik axborot tizimlari
TIA	Texnik-iqtisodiy asoslash
DZK	Davlat zaxiralar komissiyasi
HZK	Hududiy zaxiralar komissiyasi
ZBDK	Zaxiralar bo'yicha doimiy komissiya

Mazkur "Geologik qidiruv ishlarini bosqichma-bosqich olib borish to'g'risida Nizom" O'zbekiston Respublikasining "Yer osti boyliklari to'g'risida"gi Qonuni (yangi tahriri), O'zbekiston Respublikasi geologiya va mineral resurslar

davlat qo‘mitasi huzuridagi davlat zaxiralar komissiyasi tomonidan tasdiqlangan (2022-yil 26-sentyabrdagi 1185-son bayonnoma) “Qattiq foydali qazilmalarning zaxiralari va bashorat resurslari tasnifi”ga muvofiq ishlab chiqilgan bo‘lib, yer osti boyliklarini geologik o‘rganish, qattiq foydali qazilmalarning mineral resurslarini takror ishlab chiqarish va ko‘paytirishning to‘liqligini ta‘minlash maqsadida geologiya-qidiruv ishlarining oqilona ketma-ketligini (bosqichlarini) belgilaydi. Geologiya-qidiruv ishlarini bosqichma-bosqichligi ish ko‘lami va uni olib borish texnologiyasini, ishlar va bosqichma-bosqich yaratiladigan yakuniy natijalarni unifikatsiya qilish, regional tadqiqotlar, izlash, baholash va qidiruv ishlarining asoslangan yo‘nalishlarini tanlash uchun hududning operativ hisob-kitobi va geologik o‘rganilganligini maqbullashtirishga qaratilgan.

Nizom O‘zbekiston Respublikasi geologiya va mineral resurslar davlat qo‘mitasi huzuridagi davlat zaxiralar komissiyasi tomonidan 2022-yil 26-sentyabrda tasdiqlangan “Geologik-qidiruv ishlarini bosqichma-bosqich olib borish bo‘yicha uslubiy qo‘llanma (qattiq foydali qazilmalar)”ning yangilangan tahriri hisoblanadi. Nizomga O‘zbekiston Respublikasi hududining geologik o‘rganilganlik darajasi, qattiq foydali qazilmalarning geologik qidiruv ishlarini olib borishning bosqichma-bosqichligi va texnologiyasi bo‘yicha mahalliy va xorijiy tajribani hisobga olgan holda o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritilgan.

Nizom yer osti boyliklarini geologik o‘rganish, mavjud mineral-xom ashyo bazasini ko‘paytirish va kengaytirish hamda tog‘-kon sanoati yangi korxonalarini mineral xom ashyo bilan ta‘minlash, yer osti boyliklarini litsenziyalash bo‘yicha regional dasturlar, obyekt bo‘yicha rejalarni ishlab chiqishda mulkchilikning barcha shakllaridan qat‘iy-nazar foydalanish uchun mo‘ljallangan.

I. UMUMIY QOIDALAR

1. Maqsadlardan kelib chiqib, yer osti boyliklarini geologik o‘rganish quyidagi 5 ta bosqichdan iborat:

Bosqich 1. Umumiy geologik va mineragenik maqsadlardagi regional ishlar

Bosqich 2. Izlash ishlari.

Bosqich 3. Baholash ishlari.

Bosqich 4. Qidiruv ishlari

Bosqich 5. Ekspluatatsion qidiruv

Geologik-qidiruv ishlarining bosqichlarga bo‘linishi, ishlarning maqsadi va natijalari ilovada keltirilgan.

2. Bosqichlar orasidagi chegaralar olib borilayotgan ishlarning ko‘lami va maqsadlari, o‘rganilayotgan maydonlarning darajalari va har bir bosqichning yakuniy natijalariga qo‘yiladigan talablar bilan belgilanadi. Har bir bosqichda olingan ma‘lumotlar to‘liqligi va ishonchliligi nuqtayi nazaridan keyingi bosqichlarda geologik qidiruv ishlarini geologik va texnik-iqtisodiy asoslash uchun yetarli bo‘lishi lozim. Foydali qazilmaning turi, obyektlarning geologik tuzilishi xususiyatlariga qarab, bosqichlar (izlash, baholash ishlari, qidiruv va ekspluatatsion qidiruv ishlari) birlashtirilishi mumkin.

3. Har bir bosqichda olib boriladigan tadqiqot turlari, ularning ketma-ketligi va murakkabligi, maqsadlari, ishning tabiiy sharoitlari, obyektning avvalgi tadqiqotlar

bo'yicha o'rganilganlik darajasi, foydali qazilmalarning turi va boshqa xususiyatlari, alohida hududlar va umuman mamlakatning iqtisodiy-ijtimoiy rivojlanishiga bo'lgan ehtiyojni hisobga olgan holda belgilanadi.

4. Mazkur Nizom geologiya qidiruv ishlarining mazmuni va natijalarining bosqichlari bo'yicha umumiy talablarni belgilaydi. Aniq talablar tadqiqot usullari va foydali qazilmalarning turiga qarab tegishli sohaning me'yoriy-uslubiy hujjatlari bilan belgilanadi

II. BOSQICH 1. UMUMIY GEOLOGIK VA MINERAGEN MAQSADLARDAGI REGIONAL ISHLAR.

5. Mazkur bosqichning maqsadi – O'zbekiston Respublikasi hududini tizimli geologik o'rganish va uning mineragenik salohiyatini umumiy baholash uchun fundamental asosli har tomonlama geologik ma'lumotlarni olishdan iborat. Ular foydali qazilmalarning hosil bo'lish va tarqalish qonuniyatlarini aniqlash, geologiya-qidiruv ishlarining asosiy yo'nalishlarini asoslash hamda sanoat va qishloq xo'jaligi ehtiyojlarini qondirish, yer osti boyliklaridan foydalanish, atrof-muhitni muhofaza qilish, xavfli tabiiy jarayonlarni bashorat qilish va boshqa masalalarni hal qilishga mo'ljallangan.

6. Ishning eng muhim natijasi tadqiqotning maqsadi va tafsilotiga qarab, strukturaviy-moddiy, mineragenik komplekslar, foydali qazilmalarning har xil turlari uchun istiqbolli maydonlarni tanlash, ularni ehtimoliy iqtisodiy ahamiyati, mavjud va yangi olingan geologik ma'lumotlardan maksimal darajada foydalanish, ularni tahlil qilish va izohlashning yangi usullari va vositalarini qo'llash hamda geologik, geofizik, geokimyoviy, tahliliy va boshqa yangi texnologiyalarni qo'llash asosida mineral xom ashyoni birlamchi geologik-iqtisodiy baholash hamda boshqa tadqiqot usullari va bashoratlari bo'yicha tartiblashdir.

7. Regional ishlar natijalari bo'yicha tegishli elektron ma'lumotlar bazalariga ega turli miqyosdagi geologik mazmundagi xaritalar uchun zamonaviy talablarga javob beradigan analog va raqamli ko'rinishda to'plamlar tuziladi, ular asosida doimiy yangilanadigan geologik, geofizik, geokimyoviy ma'lumotlar banki tuziladi, bashoratli mineragenik va boshqa ma'lumotlar shakllanadi. Barcha ma'lumotlar GAT texnologiyalaridan foydalangan holda raqamli formatda qayta ishlanadi va qo'llaniladi.

Davlat geologik xaritalari belgilangan tartibda nashr etiladi.

8. Kichik, o'rta va katta miqyosli geologik syomka ishlari deyarli tugallanganligi sababli, aniq funksional bog'langan ishlar turlarini (QGO', CHGX, KFKG geofizik, geokimyoviy, tematik) o'rganilganlik darajasidan kelib chiqqan holda, izlanish yo'nalishlarini kuchaytirish va tadqiqot chuqurligini ko'paytirish bilan kompleks geologik qo'shimcha o'rganish – O'zbekiston Respublikasi hududining asosiy regional tadqiqot turi hisoblanadi.

9. Miqyosdan kelib chiqqan holda, umumiy-geologik va mineragenik maqsadli regional ishlarga quyidagilar kiradi:

- kichik miqyosdagi (1:500000 va undan kichik) regional geologik va mineragenik tadqiqotlar

- regional geologik-geofizik ishlar va oʻrta miqyosdagi (1:200000-1:100000) mineragenik tadqiqotlar

- katta miqyosdagi (1:50000-1:25000) regional geologik-geofizik ishlar va mineragenik tadqiqotlar

Maxsus regional tadqiqotlarga Yer sayyorasining geologik tadqiqotining xalqaro hamkorligi doirasidagi kichik miqyosli umumiy geologik ishlar kiradi.

§1. Kichik miqyosdagi (1:500000 va undan kichik) regional geologik va mineragenik tadqiqotlar.

10. Tadqiqotning asosiy maqsadi umumlashtirilgan geologik va geologik-mineragenik xaritalash asosida Oʻzbekiston Respublikasi hududining regional xususiyatlarini, uning geologik tuzilishi va minerageniyasini aks ettiruvchi, davriy yangilanib turuvchi kichik miqyosdagi¹ xaritalar yaratiladi. Zarur hollarda uning asosida 1:1000000 miqyosdagi davlat geologik xaritasi va turli miqyosdagi tadqiqot geologik xaritalari tuziladi.

11. Ish hajmi oldingi kichik miqyosli geologik xaritalar tuzish uchun asos boʻlgan geologik materiallarni tahlil qilish natijalar asosida yangi maʼlumotlarni har tomonlama talqin qilish va QGOʻ, CHGX, KFGK orqali Yerni zondlash maʼlumotlari, geofizik, geokimyoviy hamda ixtisoslashtirilgan amaliy tadqiqotlarni (biostratigrafik, geoxronologik, petrologik, litofaziya, mineragenik va b.) umumlashtirishni oʻz ichiga oladi. Mintaqalarning geologik tuzilishi va foydali qazilmalari bilan bogʻliq ayrim muammoli masalalarni hal qilish uchun maʼlumot maydonlarida kerakli hajmlarda dala tekshiruvlari olib boriladi.

12. 1:500000 miqyosdagi davlat geologik xaritalari toʻplamida quyidagilar majburiy hisoblanadi: geologik xarita, foydali qazilmalar xaritasi va ularning tarqalish qonuniyatlari darajalari boʻyicha hudud chegaralari ajratilgan holda metallogen mintaqalar, zonalar, sermahsul havzalar (koʻmirli, yonuvchan slanetsli, uranli² va b.). Qoʻshimcha sifatida toʻplam tarkibiga (agar geologik topshiriqda nazarda tutilgan boʻlsa) tektonik rayonlashtirish sxemasi, geodinamik xarita (sxema), xaritalangan geologik birliklar uchun korrelyatsiya sxemasi, ikki yoki uch qavatli bir-birining ustiga qoʻyilgan qatlamdagi buklangan poydevorning xaritasi (sxemasi), magnitli va gravitatsiyali maydonlar xaritasi (sxemasi), YEMZM boʻyicha kosmofotogeologik xarita va boshqa materiallar oʻz ichiga olishi mumkin.

§2. Oʻrta miqyosdagi regional geologik va geofizik ishlar va mineragenik tadqiqotlar; (1:200000-1:100000)

13. Regional geologik-geofizik ishlar va oʻrta miqyosli mineragenik tadqiqotlarning vazifasi, foydali qazilmalarni shakllantirish va joylashish qonuniyatlarini aniqlash, ularni bashorat qilish, mineral-xom ashyo bazasini rivojlantirishning regional va umumrespublikaviy muammolarini hal qilish, yer osti boyliklaridan foydalanish va ularni muhofaza qilish, yer osti boyliklaridan foydalanishni tartibga solish va xoʻjalik faoliyatining boshqa jihatlarini birgalikda aniqlash uchun asosiy axborot manbai boʻlib xizmat qila oladigan maʼlumotlar

¹ Davlat geologik xaritalarining asosiy miqyosi – 1:500000.

² Hidrogen (“qumtoshli”) turdagi uranli maʼdanlashish namoyonlariga ega maydonlar.

bazasiga ega 1:200000 miqyosdagi davlat geologik xaritasi va geologik mazmundagi boshqa xaritalarni yaratish maqsadida O'zbekiston Respublikasi hududini har tomonlama geologik o'rganishdan iborat.

14. O'zbekiston Respublikasi hududi va birinchi navbatda, tog'-kon va iqtisodiy jihatdan o'zlashtirilgan eng muhim hududlar – qo'shimcha o'rganish obyektlari hisoblanadi.

15. 1:200000-1:100000 miqyosdagi regional ishlar tarkibiga hududning o'rganilganlik darajasi va hal etilishi lozim bo'lgan vazifalarga qarab, QGO', CHGX, kosmogeologik, bashoratli-mineragenik, ekologik-geologik va boshqa ixtisoslashtirilgan tadqiqot turlari kiradi. Ish mustaqil yoki turli kombinatsiyalarda amalga oshiriladigan ilg'or va hamroh geofizik, geokimyoviy tadqiqotlar bilan birgalikda amalga oshiriladi.

16. Hududning o'rganilganlik darajasini aniqlash, zarur qo'shimcha tadqiqotlarning optimal to'plamini tanlash uchun ilgari bajarilgan barcha miqyosdagi geologik tadqiqotlarni umumlashtirish va tahlil qilish, geofizik tadqiqotlar, keng ko'lamlı QGO', CHGX, geofizik, geokimyoviy, ekologik-geologik va boshqa tadqiqotlar, foydali qazilmalarning har xil turidagi konlarini izlash, baholash va qidiruv ishlari olib boriladi.

17. Ish maydoni quyidagi materiallar bilan ta'minlanishi kerak: 1:50000 miqyosdagi magnit maydon xaritasi, 1:200000 miqyosdagi gravitatsiya maydoni xaritasi, 1:200000 va undan katta miqyosdagi aerogammaspektrometrik tasvir ma'lumotlari bo'yicha tuzilgan umumiy radioaktivlik xaritasi, 1:50000-1:100000 miqyosdagi ikkilamchi tarqaladigan oreollarga asoslangan litokimyoviy tadqiqotlar natijalari xaritasi. Zarur hollarda, ish maydonini yuqori sifatli geofizik asosiy tadqiqot bilan ta'minlash uchun mustaqil loyihalar bo'yicha qo'shimcha aerogeofizik tadqiqotlar o'tkaziladi.

18. 1:50000 miqyosdagi geologik va boshqa ixtisoslashtirilgan xaritalar bilan ta'minlangan yaxshi o'rganilgan hududlar uchun 1:200000 miqyosdagi davlat geologik xaritasi, asosan, minimal hajmda dala va boshqa ishlarsiz kameral ishlar tartibida, aniq geologik va mineragenik muammolarni hal qilishga yo'naltirilgan holda tuziladi.

19. Mavjud geologik, tarkib xaritalari zamonaviy talablarga javob bermaydigan joylarda hamda ularning istiqbollarini baholash uchun zarur ma'lumotlar mavjud bo'lmasa, ayniqsa, yosh hosilalar ostida o'zlashtirish uchun qulay chuqurlikda joylashgan noan'anaviy minerallar va foydali qazilmalar turlariga nisbatan, oldindan o'rganilgan hududning geologik tuzilishi, minerageniyasi va tabiiy sharoitlari bo'yicha prinsipial savollarni hal qilish maqsadida qo'shimcha dala ishlari to'plami olib boriladi.

Ularga revizion-bog'lanish, izlash, geomorfologik yo'nalishlarni ko'rib chiqish, ma'lumot zonalarini o'rganish, geofizik, geokimyoviy noodatiyliklar hududlarini o'rganish, ularni istiqbollilik va o'rganilganlik darajasiga ko'ra tizimlashtirish kiradi. Yangi aniqlangan geofizik noodatiyliklarni aerogeofizik syomkalar ma'lumotlariga ko'ra tekshirish uchun ikkilamchi va birlamchi geokimyoviy oreollarini o'rganish bilan birgalikda yer profilining geofizik tadqiqotlar (magnitli-qidiruv, elektroqidiruv, seysmoqidiruv) amalga oshiriladi.

Istiqbolli kompleks geofizik va geokimyoviy noodatiyliklarni tekshirish uchun tog' inshootlari va quduqlar ham alohida profillar bo'ylab kovlab o'tiladi.

O'rganilmagan maydonlarda yoki ularning ikki-uch pog'onali tuzilishga ega qismlarida, aerogeofizik tadqiqotlar va yer usti profilini tekshirish geofizik tadqiqotlari bo'yicha istiqbolli, ko'milgan qatlamlarda foydali qazilmalarni aniqlash uchun YEMZM, CHGX-200 tomonidan amalga oshiriladi. Geologik muhitning holatini tavsiflash, uning inson faoliyati uchun qulaylik darajasini baholash uchun asosan umumiy EGT ishlari oldingi tadqiqotlar ma'lumotlarini umumlashtirish va tahlil qilish bilan amalga oshiriladi. Batafsil EGT noodatiy ekologik va geologik vaziyatga ega hududlarda amalga oshiriladi. Xavfli tabiiy jarayonlar sodir bo'ladigan joylarning joylashuvi ko'rsatilgan.

20. Ma'danlar tugunlari, zonalari, konlari orqali o'tuvchi tayanch profillar bo'yicha yer osti boyliklarining chuqur tuzilishi bilan foydali qazilmalarning hosil bo'lishi va tarqalish qonuniyatlari o'rtasidagi bog'liqlikni o'rnatish maqsadida seysmik zondlash boshqa geofizik usullar bilan birgalikda va chuqur quduqlarni burg'ilash amalga oshiriladi. Tadqiqot chuqurligi asosan 3 kilometrgacha.

21. 1:200000 miqyosdagi geologik tarkibli davlat xaritasi majmui tarkibiga geologik xarita, to'rtlamchi davr yotqiziqlari xaritasi (ular chambarchas bog'langan bo'lsa – neogen-to'rtlamchi), foydali qazilmalar xaritasi, geofizik va geokimyoviy tadqiqotlar ma'lumotlari bilan ularning taqsimlanish qonuniyatlari va bashorati, ekologik-geologik xarita (sxema), ikki-uch qatlamli tuzilishga ega hududlarda – ko'milgan yuzalarning ko'milgan qatlamlarda topilgan foydali qazilmalar ko'rsatilgan geologik xaritasi. Qo'shimcha sifatida 1:200000 miqyosdagi Davlat xaritasi to'plamiga tektonik rayonlashtirish sxemasi, mineragenik rayonlashtirish sxemasi, strukturaviy-formatsion xarita, mineragenogramma, noodatiy magnit maydon xaritasi (sxemasi), noodatiy tortishish, foydali qazilmalar konlarining hosilasi va joylashish qonuniyatlari o'rtasidagi bog'liqlikni aks ettiruvchi geologik-geofizik kesmalar, yer osti boyliklarining chuqur tuzilishi bilan YEMZM ma'lumotlari bo'yicha 1:200000 miqyosdagi kosmofotogeologik xarita, geodinamik xarita (sxema), xaritada chizilgan birliklarning korrelyatsiya diagrammasi va boshqa grafik materiallar kiradi. 1:200000 miqyosdagi Davlat geologik xaritasi to'plamining tarkibi geologik topshiriq asosida belgilanadi.

22. O'rta miqyosdagi regional geologik-mineralogik tadqiqotlar natijasida potensial istiqbolli hududlar aniqlanib, ma'danli hududlar, tugunlar, sermahsul havzalar yoki ularning qismlari darajasida P_3 toifadagi bashoratli resurslarni baholash bilan belgilanadi. Bashorat qilingan resurslar ma'lum obyektlarga murojaat qilmasdan bilvosita va to'g'ridan-to'g'ri belgilar bo'yicha, shuningdek geologik tuzilishga o'xshash ma'danli hududlarga o'xshashlik bo'yicha baholanadi. Geologik qidiruv ishlarini keyinchalik olib borish bo'yicha tavsiyalar bilan birga o'rganilayotgan hududning istiqbollarning kompleks bahosi (qayta baholash) beriladi.

§3. Katta miqyosdagi (1:50000-1:25000) regional geologik-geofizik ishlar va mineragenik tadqiqotlar

23. Regional geologik-geofizik ishlar va mineragenik tadqiqotlar 1:50000-1:25000 miqyosli ma'danli maydonlar, tugunlar, sermahsul havzalar doirasida amalga oshiriladi. Ular o'rta va yirik geologik tadqiqotlar va ularga ilova qilinadigan materiallar (geologik, kosmogeologik, geofizik, geokimyoviy, bashoratli mineragenik va b.) asosida amalga oshiriladi.

24. Ularning asosiy vazifasi 1:50000 miqyosdagi Davlat geologik xartasini tuzgan holda o'rganilayotgan hududlarni har tomonlama geologik qo'shimcha o'rganish, potensial ma'dan maydonlari va P₂ toifasidagi bashorat resurslarini baholagan holda, foydali qazilma konlarini ochish uchun ko'proq istiqbolli muayyan geologik-sanoat turidagi foydali qazilma yoki ularning kompleksini ko'proq mahalliy hududlarda aniqlash hamda manfaatdor tashkilotlarni sanoat va fuqarolik qurilishi obyektlarini joylashtirish, atrof-muhitni muhofaza qilish choralari va boshqa maqsadlar uchun tizimlashtirilgan ma'lumotlar bilan ta'minlashdan iborat. Ishlar yangi va yetarlicha o'rganilmagan maydonlarda olib boriladi (agar bu ularning geologik tuzilishi va mineragenik xususiyatlari haqidagi tasavvurlarning o'zgarishi, yer osti boyliklarini regional tadqiq qilish va ularning natijalarini qayta ishlashning yangi texnologiyalarini joriy qilish bilan bog'liq bo'lsa).

25. Ish tarkibiga QGO'-50 (25), CHGX-50 (100), ilg'or va hamroh masofaviy va yerdagi geofizik tadqiqotlar hamda geokimyoviy, kosmogeologik, geomorfologik, ekologik-geologik, bashoratli-mineralogen va boshqa turdagi hududni o'rganish darajasiga bog'liq bo'lgan tadqiqotlar kiradi. Ba'zi hollarda stratifikatsiyalangan yoki stratifikatsiyalanmagan qatlamlarning yoshi, tarkibi, tarqalish maydoni to'g'risida yangi ma'lumotlar olinganda, ayniqsa bu ma'lumotlar prinsipial geologik va mineragenik ahamiyatga ega bo'lgan hollarda, tegishli miqyosdagi geologik tadqiqotlar o'tkaziladi.

26. Ilg'or masofaviy zondlash geofizik tadqiqotlar zamonaviy yuqori aniqlikdagi aerogeofizik usullardan, jumladan, 1:50000-1:25000 miqyosdagi aeromagnet, aerogravimetrik, aeroelektr qidiruv, aerogammaspektrometrik tadqiqotlar yordamida amalga oshiriladi. QGO', CHGX davomida aniqlangan noodatiyliklarni tekshirish uchun bir xil yoki undan katta miqyosdagi yer osti batafsil geofizik tadqiqotlarni o'tkazilishi mumkin. Kosmogeologik tadqiqotlar hamda eng katta axborot sig'imiga ega YEMZM ma'lumotlariga ko'ra 1:50000 miqyosdagi kosmofotogeologik xaritalarni tuzish bilan ilg'or tadqiqotlar sifatida amalga oshiriladi. Ilg'or geofizik va kosmogeologik tadqiqotlar mustaqil loyihalar bo'yicha olib boriladi. Ish maydonlari, ularning ijro muddatlari QGO' va CHGX rejaları bilan bog'lanadi.

27. Uslubiy jihatdan nostandart litokimyoviy syomka ishlar bilan qamrab olingan zamonaviy laboratoriya tadqiqot talablariga javob bermaydigan hududlarda 1:50000-1:25000 miqyosdagi bashoratli geokimyoviy xaritalar tayyorlagan holda, ikkilamchi tarqalish oreollari bo'ylab, takroriy profil yoki maydon bo'yicha litokimyoviy syomka ishlari olib boriladi. Litokimyoviy tadqiqotlar shlix namunalarini tanlab olish bilan birlashtirilishi mumkin (ilgari olinmagan bo'lsa).

28. To'rtlamchi davrning bo'shashgan konlarida oltin va boshqa foydali qazilmalarning tarqoq konlari mavjud hududlarda, ularning hosil bo'lishi va saqlanish sharoitlarini aniqlash maqsadida, suv havzalarida, daryo vodiylarida va boshqa relyef shakllarida tarqoq konlar bilan bog'liq yotqiziqlar tarkibini aniqlagan holda, geomorfologik kuzatuvlar o'tkaziladi.

29. QGO' va CHGX asosan birgalikda olib boriladi. Bu CHGX davomida qazib olingan ko'milgan qatlamlarni ochiq joylarda ularning chiqishi bilan ishonchliroq solishtirish, foydali qazilmalarni ochish uchun istiqbolli joylashuvlar chuqurligidagi o'rnini aniqlash imkonini beradi.

30. QGO', CHGX qidiruv ishlari jarayonida aniqlangan geofizik, geokimyoviy noodatiyliklar bo'yicha yangi potensial istiqbolli ma'danli joylar aniqlangan, yer usti tog' inshootlari, yakka quduqlarni kovlab o'tish va ulardan namuna olish bilan birga batafsil ishlar olib boriladi. Shuningdek, YEMZM ma'lumotlariga ko'ra aniqlangan istiqbolli obyektlarni yerdan tekshirish ishlari bajariladi.

31. Hududning ekologik holatidan kelib chiqib, geologik muhit holatini aniqlash, uning ekzogen va antropogen jarayonlar ta'sirida o'zgarishini bashorat qilish, inson hayoti uchun qulayligini baholash bilan har xil batafsillikka ega EGT ishlari olib boriladi, xavfli tabiiy jarayonlar faoliyati mavjud uchastkalar aniqlanadi.

32. Keng miqyosda olib borilgan ishlar natijalari bo'yicha 1:50000 miqyosdagi Davlat geologik xaritasi to'plami tuziladi. Xaritalar to'plamiga majburiy tarzda quyidagi xaritalar kiradi: geologik xarita; to'rtlamchi (chambarchas bog'langan bo'lsa – neogen-to'rtlamchi) konlarining geologik xaritasi; foydali qazilmalarning tarqalish qonuniyatlari va bashorati xaritasi; mineragenogramma; CHGX amalga oshirilgan hududlarda – foydali qazilmalarning aniqlangan ko'rinishlari bilan geologik tuzilishga qarab bir yoki bir nechta ko'milgan yuzalar uchun ko'milgan tuzilmalar xaritasi; ekologik-geologik vaziyat keskinlashgan hududlar uchun –ekologik-geologik xarita (sxema). Xaritalar to'plamiga boshqa maxsus xaritalar ham kiritilishi mumkin: tektonik, strukturaviy-formatsion, mineragenik, noodatiy magnit maydon xaritasi, tortishish noodatiyliklari, kosmofotogeologik xarita, ikkilamchi tarqoq oreollari va shlix oreollari asosidagi geokimyoviy noodatiyliklar xaritasi, geologik-geofizik kesmalar, ular orqali qazilgan quduqlar, foydali qazilmalarning taxminiy zaxiralari bo'lgan maydonlarning sxematik xaritalari va geologik topshiriqda nazarda tutilgan boshqa xaritalar (sxemalar). Ma'lum ma'dan konlarining chegaralari aniqlangan, potensial ma'dan konlari va ko'proq mahalliy hududlar P₂ toifadagi bashorat qilingan resurslarni baholash va o'xshash geologik tuzilishga ega konlarning ma'lumotlaridan foydalangan holda, ularning istiqbollarni geologik-iqtisodiy baholash bilan kompleks texnik-iqtisodiy hisob-kitoblar yordamida aniqlanadi. IZlash ishlarini yo'lga qo'yish bo'yicha tavsiyalar beriladi.

§4. Yerni geologik tadqiqotidagi xalqaro hamkorlik doirasida kichik miqyosdagi umumiy geologik ishlar

33. Bunday regional geologik ishlar xalqaro hamkorlik doirasida Yerning geologik tuzilishini o'rganish bo'yicha sifat jihatidan yangi ma'lumotlar olish maqsadida amalga oshiriladi.

34. Ishning maqsadi – Yerning yirik mintaqalari tuzilishi va rivojlanishining umumiy geologik, geodinamik, geologik-tarixiy, mineragenik va boshqa xususiyatlari va qonuniyatlarini yoritib berishdan iborat.

35. Ishlar turlari va hajmi kelishilgan va rasman tasdiqlangan xalqaro hamkorlik dasturida belgilanadi.

36. Amalga oshirilgan ishlarning natijalari, shuningdek yakuniy axborotning tarkibi, mazmuni va taqdim qilish shakllari, jumladan kartografik ma'lumotlar dastur bilan belgilanadi. Tomonlar – loyiha ishtirokchilarining kelishuviga binoan yakuniy kartografik materiallar tushuntirish xati bilan nashr qilinishi mumkin.

III. BOSQICH 2. IZLASH ISHLARI

37. Izlash ishlari yangi yoki ma'lum maydonlar – ma'dan tugunlari, konlar, sermahsul havzalar doirasida amalga oshiriladi, ular uchun P_3 va P_2 toifalaridagi foydali qazilmalarning bashorat qilingan resurslari oldingi ishlar bilan baholanadi.

38. Geologik izlash ishlarining asosiy vazifasi foydali qazilmalarning (potensial konlarning) istiqbolli ko'rinishlarini izlash va aniqlashdan iborat.

39. Izlash ishlari ilgari o'rganilgan maydonlarda ham amalga oshirilishi mumkin, agar bu istiqbolli maydonlarning geologik tuzilishi va ma'dan tarkibi to'g'risidagi g'oyalarning o'zgarishi, mineral xom ashyo bozori konyunkturasi o'zgarishi, tadqiqotlar chuqurligi yoki ularning natijalarini izlash va qayta ishlashning zamonaviy texnologiyalarini joriy qilish bilan bog'liq bo'lsa.

40. O'rganilayotgan sohalarni o'rganish darajasiga qarab quyidagilar amalga oshiriladi:

Ilg'or ixtisoslashtirilgan izlash ishlari;

Batafsil izlash ishlari.

§1. Ilg'or ixtisoslashtirilgan izlash ishlari.

41. Ilg'or ixtisoslashtirilgan izlash ishlari P_3 toifadagi taxminiy bashorat resurslari mavjud aniqlangan istiqbolli maydonlarda hamda P_2 toifadagi bashoratli resurslarga ega yetarli darajada o'rganilmagan maydonlarda ularning geologik tuzilishini aniqlashtirish, foydali qazilmalarning mahalliyashtirish uchun qulay pozitsiyalarni ajratib ko'rsatish maqsadida amalga oshiriladi. Obyekt maydonining o'lchamiga qarab, ish 1:25000-1:50000 miqyosda amalga oshiriladi.

42. Izlanishlar geologik-strukturaviy, mineralogik-petrografik tadqiqotlarni, aerogeofizik tadqiqotlar ma'lumotlarini hisobga olgan holda, geokimyoviy tadqiqotlar bilan birgalikda yer usti profilining batafsil geofizik tadqiqotlari YEMZM ishlarini (ikkilamchi va birlamchi tarqalish oreollarini o'rganish bilan litokimyoviy namuna olish, gaz-simob tadqiqoti va boshqa usullar) o'z ichiga oladi. Aniqlangan geofizik va geokimyoviy noodatiliklarning tabiatini aniqlash, foydali qazilmalarni lokalizatsiya qilish maqsadida aniqlangan istiqbolli pozitsiyalarni

tekshirish uchun yer usti tog' inshootlari tayanch profillar bo'ylab kovlab o'tiladi, quduqlar burg'ilanadi va namunalar olinadi.

43. Amalga oshirilgan ishlar natijalari bo'yicha P_2 toifadagi o'rganilayotgan hududlarning bashorat qilingan resurslarini, batafsilroq o'rganilgan sohalarda - P_1 toifadagi bashorat resurslarini baholash (qayta baholash), amalga oshiriladi. Asoslovchi grafik materiallar tuziladi: geofizik, geokimyoviy noodatiyliklar xaritalari, ularni tekshirish ma'lumotlari va hududlar (maydonlar) konturlari, ularga ko'ra bashorat qilingan resurslar baholanadi, foydali qazilmalarni lokalizatsiya qilish uchun qulay pozitsiyalarga ega geologik-geofizik kesmalar; uchastkada batafsil izlash ishlarini olib borishni asoslaydi.

44. Ilg'or ixtisoslashtirilgan izlash ishlari qidiruv-reviziya va rekognossirash variantlarida amalga oshirilishi mumkin.

§2. Batafsil izlash ishlari

45. Regional katta miqyosli geologiya-qidiruv ishlari va ilg'or ixtisoslashtirilgan izlash ishlari natijalari bo'yicha P_2 toifadagi bashorat qilinadigan resurslarni geologik asoslangan baholash bilan mahalliy istiqbolli hududlarda batafsil izlash ishlari olib boriladi.

46. Batafsil qidiruv ishlarining vazifasi – P_1 toifadagi bashoratli resurslarni baholagan holda ma'lum formatsion va geologik-sanoat turlarining potensial foydali qazilma konlarini izlash va aniqlashdan iborat. Ishlar miqyosi – asosan 1:10000 va 1:5000.

47. Batafsil izlash ishlari geologik xaritalash, foydali qazilmalarning ilgari aniqlangan namoyonlari, minerallashuv nuqtalarini ekspertizadan o'tkazish, geologik-mineralogik, geofizik, geokimyoviy va boshqa turdagi oldingi ishlar materiallari va tadqiqot usullarini, yer usti tog' inshootlarini kovlab o'tish va qidiruv quduqlarini burg'ilash orqali mineralizatsiya, sermahsul strukturaviy va moddiy komplekslarning chuqurlikka tarqalishini baholashni hisobga olgan holda zarur hajmlarda bajarishni o'z ichiga oladi. Yashirin va ko'milgan konlarni izlash uchun geofizik, geokimyoviy va YEMZM tadqiqotlari uchun quduqlar bilan birgalikda chuqurroq burg'ilash qo'llaniladi. Tadqiqot usullarining oqilona to'plami obyektning geologik tuzilishining xususiyatlari, ishlarni bajarish shartlari, turli foydali qazilmalar va geologik-sanoat konlari uchun bashorat va qidiruv komplekslaridan foydalanish tajribasi asosida shakllantiriladi.

48. Tabiiy yoki sun'iy yo'l bilan qidirilgan foydali qazilmalarning barcha belgilangan ko'rinishlari zamonaviy tahlil usullari va uslubiyotidan foydalangan holda asosiy va yo'ldosh komponentlar bo'yicha ishonchli namunalar o'tkaziladi. Zarur hollarda, ayniqsa ma'danlashuvning noan'anaviy turlari aniqlanganda, foydali qazilmaning texnologik xususiyatlarini aniqlash uchun kichik texnologik namunalar tanlab olinadi. Kovlab o'tilgan quduqlar bir vaqtning o'zida yer osti suvlari rejimi va sifatini kuzatishda ishlatilishi kerak.

49. Batafsil izlash ishlarining natijasi – P_1 toifali bashorat resurslarni aniqlagan holda potensial konlar sifatida hududlar va tanlangan izlash maydonlarining istiqbollarni geologik jihatdan asoslangan baholashdir. Bashorat konning geologik va sanoat turi, minerallashgan zonalarning tarqalishini nazorat

qiluvchi asosiy geologik elementlar, foydali qazilmalarning tavsiya qilingan morfologiyasi va ularning ehtimoliy chegaralari va o'lchamlari, shuningdek foydali qazilmaning ehtimoliy sifati belgilanadi. Kengaytirilgan texnik-iqtisodiy hisob-kitoblar natijalariga ko'ra kon materiallari – o'xshash, obyektning istiqbollari va baholash ishlarining maqsadga muvofiqligi aniqlangan holda ehtimoliy konning geologik-iqtisodiy bahosi beriladi.

50. Batafsil izlash ishlari materiallari asosida tegishli miqyosda geologik xaritalar tuziladi hamda ularga o'rganilayotgan maydonlar va uchastkalarining geologik tuzilishi, minerallashgan jinslar va sermahsul strukturaviy-moddiy komplekslarning tarqalish qonuniyatlarini aks ettiruvchi uchastkalarining potensial konlarning chegaralari tuziladi.

51. Batafsil izlash ishlari konlarning (kon uchastkalarining) yon bag'irlarida va chuqur gorizontlarida ularning istiqbollari kengaytirish maqsadida ham olib borilishi mumkin. Ularda aniqlangan foydali qazilmalarning ehtimoliy resurslari konlar uchun qabul qilingan konditsiyalar parametrlarini hisobga olgan holda P_1 toifasi bo'yicha baholanadi .

IV. BOSQICH 3. BAHOLASH ISHLARI

52. Baholash ishlari, batafsil izlash ishlar natijasi bo'yicha ijobiy baholangan va tasdiqlangan, ular uchun P_1 toifasidagi bashorat resurslar aniqlangan foydali qazilmalar namoyonlarida (potensial konlarda) olib boriladi. Ular batafsil izlash natijalari, geofizik, mineralogik va petrografik ma'lumotlar va boshqa faktik materiallardan foydalangan holda amalga oshiriladi.

53. Baholash bosqichining asosiy maqsadi – foydali qazilmalardagi aniqlangan ko'rinishlarning tijorat ahamiyatini, asosan, C_2 toifadagi zaxiralarni baholash bilan aniqlashdan iborat. Bu ishlar yangi aniqlangan istiqbolli obyektlarda va ilgari tashkil qilinganlarda ma'lum konlarning yon bag'irlarida va chuqur gorizontlarida ham amalga oshirilishi mumkin.

54. Minerallashuv va sermahsul strukturaviy-moddiy komplekslar tarqalishining umumiy chegaralarini, foydali qazilmaning alohida zonalar va jismlarining konturlarini belgilash, potensial konning geologik va strukturaviy xususiyatlarini o'rganish va uning modelini shakllantirish uchun obyektida shartli geologik tadqiqot o'tkaziladi va 1:10000 (yirik konlar uchun) yoki 1:5000-1:1000 (murakkab tuzilishdagi va kichik o'lchamdagi obyektlar uchun) miqyosda geologik xaritalar tuziladi. Qabul qilingan ishlar ko'lami ehtimoliy kon strukturasi asosiy elementlarini, minerallashgan zonalar parametrlarini va ularni joylashtirish qonuniyatlarini belgilash va tegishli grafik materiallarda aks ettirish zaruratidan kelib chiqqan holda belgilanadi. Geologik tadqiqotlar batafsil mineralogik-petrografik, geofizik, geokimyoviy va MDZD tadqiqotlari bilan birga olib boriladi.

55. Ma'danli strukturaviy-moddiy komplekslarni o'rganish, foydali qazilmalar jismlarini ochish va kuzatish, oksidlanish zonasining chegaralari va intensivligini o'rganish jo'yaklar, chuqurlar, izlash va xaritalash quduqlari orqali yer ustidan amalga oshiriladi. Chuqur qidiruv ishlari asosan quduqlar orqali minerallashgan maydonlar va ma'danli strukturaviy-moddiy komplekslarni ochishni ta'minlovchi gorizontlar yoki zamonaviy kon texnologiyasidan

foydalangan holda ma'lum geologik va sanoat tipidagi konni o'zlashtirish iqtisodiy jihatdan maqsadga muvofiq bo'lgan chuqurliklarga qadar amalga oshiriladi. Ba'zi hollarda, mineralizatsiya parametrlarining yuqori darajadagi o'zgaruvchanligi yoki obyekt chuqurligini yuqori bo'laklangan relyef bilan o'rganish uchun yer osti tog' inshootlarining cheklangan hajmlarida burg'ilash mumkin.

Minerallashgan zonalarining tabiiy va sun'iy namoyonlarida topilgan barcha chiqishlar asosiy va foydali yo'ldosh, shuningdek toksik va zararli komponentlar bo'yicha namunalanadi va tahlil qilinadi. Namuna olish va tahlil sifatining nazorati zarur darajada amalga oshiriladi.

56. Mineralning texnologik xossalari odatda yiriklashtirilgan laboratoriya namunalarini o'rganish orqali belgilanadi. Foydali qazilmalarni qayta ishlashning kompleks foydalanishni ta'minlaydigan va ehtimoliy texnologik ko'rsatkichlar aniqlanadigan prinsipial sxema ko'rsatiladi. Namunalar ularning asosiy sanoat turlari bo'yicha geologik-texnologik xaritalash natijalari asosida tanlab olinadi.

57. Kon maydonida hamda quduqlar va tog' inshootlarida o'zlashtirishning tabiiy sharoitlarini aniqlash, maishiy va ichimlik suv ta'minoti va texnik manbalarni aniqlash uchun yetarli hajmda gidrogeologik, muhandislik-geologik va boshqa kuzatish va tadqiqotlar kompleksi amalga oshiriladi. Qazib olish ishlarini amalga oshirishda atrof-muhit sharoitlarining xususiyatlari va ularning tabiiy muhitga ta'siri baholanadi. Konni o'zlashtirish uchun gidrogeologik, muhandislik-geologik, ekologik va boshqa tabiiy sharoitlarni baholashda ushbu hududdagi ma'lum va o'zlashtirilgan konlarning tegishli ko'rsatkichlaridan foydalaniladi.

58. Baholash ishlari natijasida konning geologik o'rganilganlik darajasi, foydali qazilmaning moddiy tarkibi va texnologik xossalari hamda o'zlashtirishning gidrogeologik, muhandislik-geologik sharoitlari C_2 toifadagi barcha yoki aksariyat zaxiralarni hisoblash, qisman batafsil sohalarda uning tijorat qiymatini baholashni ta'minlashi kerak. Konning kamroq o'rganilgan qismi uchun bashorat resurslarining P_1 toifasi baholanadi, bunda ularni baholash amalga oshirilgan chegaralar ko'rsatiladi. Rudali foydali qazilmalar konlarida geologik tuzilishi, paydo bo'lish sharoitlari, ma'dan jismlarining morfologiyasi va ichki tuzilishi, minerallashuv parametrlari to'g'risidagi ma'lumotlarning ishonchliligi batafsil maydonlarda C_1 toifadagi (jami hisoblangan zaxiralarning 15-20% gacha) zaxiralarni hisoblash bilan tasdiqlanadi.

59. Baholash ishlari jarayonida ijobiy natijalar bo'lgan holda hududdagi o'xshash foydali qazilmalar konlari uchun qidiruv ishlari konditsiyalaridan foydalangan holda C_2 toifadagi aniqlangan geologik zaxiralarning operativ hisob-kitobi amalga oshiriladi. Operativ hisoblangan zaxiralar O'zbekiston Respublikasi geologiya va mineral resurslar davlat qo'mitasi huzuridagi ZBDK tomonidan qabul qilinadi va foydali qazilmalar davlat balansida hisobga olinadi.

60. Baholash ishlari bosqichining yakunida geologik zaxiralarning C_2 , qisman C_1 hamda A_2 toifasini hisoblagan holda konning sanoat qiymatini geologik-iqtisodiy baholash va uni qidiruv ishlariga jalb qilishning maqsadga muvofiqligini aniqlash uchun qidiruv ishlari konditsiyalarining texnik-iqtisodiy asosnomasi ishlab

chiqiladi³. Foydali qazilmalarning konditsiyasi va ularning hisoblangan zaxiralari belgilangan tartibda davlat balansini ro'yxatdan o'tkazgan holda DZK tomonidan tasdiqlanadi.

V. BOSQICH 4. QIDIRUV ISHLARI

61. Qidiruv ishlarining vazifasi – konni sanoat miqyosida o'zlashtirishga tayyorlash. Maqsadga qarab quyidagilar amalga oshiriladi:

§1. Kon qidiruvi;

§2. Qo'shimcha qidiruv.

§1. Kon qidiruvi

62. Baholash ishlari bosqichida ijobiy baholangan foydali qazilmalarning koni (konining qismi) qidiruv obyekti hisoblanadi.

63. Qidiruv davomida konning geologik tuzilishini yer ustidan o'rganish ishlari tugallanadi. Zarur hollarda, vositaviy asosda batafsil geologik xarita tuziladi. Konning yer yuzasiga yaqin qismlari tog' inshootlari qazilmalari (ariqlar, handaklar, chuqurlar) va kichik quduqlar orqali ochiladi. Foydali qazilma tanalarining barcha chiqishlari batafsil namunalanadi va tekshiriladi. Bu ularning paydo bo'lish shakllari, tuzilishi va shartlarini aniqlash, oksidlanish zonasining namoyon bo'lish intensivligi, mineralning moddiy tarkibi va texnologik xususiyatlarini aniqlashga imkon beradi.

64. Konlar chuqurligini o'rganish asosan iqtisodiy jihatdan o'zlashtirish maqsadga muvofiq bo'lgan gorizontlargacha mavjud quduqlar orqali amalga oshiriladi. Murakkab geologik tuzilishga ega konlarda ma'danlashuvning uzluksizligini o'rganish, burg'ilash ma'lumotlarini tasdiqlash, yarim sanoat texnologik namunalarni tanlab olish uchun alohida gorizontlar va quduqlardan iborat yer osti tog' inshootlari yaratiladi. Konni yer osti usulida o'zlashtirishda tog' inshootlarining uchastkalari va joylashuvi, ularni ekspluatatsiya qilish jarayonida maksimal darajada foydalanishni ta'minlashi kerak.

65. Qidiruv ishlarining ketma-ketligi va hajmi, qazib olish va burg'ilash ishlarining nisbati, qidiruv tarmog'ining shakli va zichligi, namuna olish usuli va uslubiyati, qidiruv ishlari olib borilayotgan konning geologik xususiyatlaridan kelib chiqqan holda belgilanadi. Qidiruv kesishmalarining soni konning chegaralari, morfologiyasi, hajmi, ichki tuzilishi, foydali qazilma jismlarining paydo bo'lish sharoitlari, sifati va xususiyatlarini belgilash uchun yetarli bo'lishi lozim.

66. Foydali komponentlarni kompleks ajratib olish bilan ularni qayta ishlashning oqil texnologiyasini loyihalash uchun foydali qazilmalarning sanoat turlari va navlarining moddiy tarkibi va texnologik xususiyatlari yetarli darajada batafsil o'rganiladi.

67. Konlarni o'zlashtirish loyihasini tuzish uchun dastlabki ma'lumotlar olishni ta'minlovchi gidrogeologik, muhandislik-geologik, kon-geologik sharoitlar batafsil o'rganiladi.

³ - Foydali qazilmalarning ekspluatatsion zaxiralari, Qattiq foydali qazilmalar zaxiralari va prognoz resurslari tasnifiga (DZK, 2022-yil) muvofiq, A₁ va A₂ toifalar bo'yicha ishonchligiga qarab hisoblanadi.

68. Asosiy foydali qazilmalar bilan yotgan foydali qazilmalarni o'rganish va baholash bo'yicha ishlar olib boriladi, maishiy va ichimlik-texnik suv ta'minotining ehtimoliy manbalari baholanadi, mahalliy qurilish materiallarini aniqlash ishlari olib boriladi. Bo'sh jinslar to'kilmalari, sanoat va fuqarolik obyektlarini joylashtirish sxemalari, ular uchun mo'ljallangan maydonlarning ma'dansizligini majburiy hisobga olgan holda ishlab chiqiladi. Zarur hollarda, gidrogeologik va muhandislik-geologik tadqiqotlar bilan birgalikda ularning unumdorligini o'rganish uchun alohida loyihalar bo'yicha maxsus ishlar olib boriladi. Atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha aniq chora-tadbirlar ishlab chiqiladi.

69. Kon qidiruvi jarayonida zaxiralarni operativ hisoblashda baholash ishlari natijalari bo'yicha qabul qilingan konditsiyalardan foydalaniladi. Geologik-qidiruv ishlari tugallangandan so'ng geologik va ekspluatatsion zaxiralarni baholagan holda qidiruv konditsiyalarining texnik-iqtisodiy asosnomasi ishlab chiqiladi.

70. Foydali qazilmalarning geologik zaxiralari qattiq foydali qazilmalarning zaxiralari va bashorat resurslari tasnifining VII-bo'limi, 46-bandida keltirilgan talablarga muvofiq konning geologik tuzilishi murakkabligining B, C₁ va C₂ toifalari bo'yicha hisoblab chiqiladi. Foydali qazilmalarning hisoblab chiqilgan ekspluatatsion zaxiralari ishonchligi bo'yicha A₁ va A₂ toifalarga bo'linadi.

Geologik tuzilish, yotish shartlari, foydali qazilmalar tanasining morfologiyasi va parametri to'g'risidagi ma'lumotlarning haqiqiyliги detallashtirishning butun kon uchun ishonchli bo'lgan maydonlarida hamda tajribaviy-sanoat miqyosida qazib olish (o'zlashtirish) uchastkalarida tasdiqlanadi.

71. Qidiruv konditsiyalari va ular bo'yicha hisoblangan zaxiralar tomonidan belgilangan tartibda DZK (HZK) tomonidan tasdiqlanadi. DZK (HZK) ijobiy qarori hisoblangan zaxiralarni foydali qazilmalar davlat balansi reyestriga kiritish uchun asos bo'ladi, kon esa sanoat miqyosida o'zlashtirishga tayyor deb olinadi.

§2. Qo'shimcha qidiruv.

72. Qo'shimcha qidiruv sanoat o'rganilayotgan va o'zlashtirilmagan hamda o'zlashtirilayotgan konlarda amalga oshiriladi.

73. Ilgari ochilgan konlarning qo'shimcha qidiruvi o'zlashtirishning iqtisodiy samaradorligini ta'minlash uchun foydali qazilmalar zaxiralari balansini oshirish, gidrogeologik, muhandislik-geologik va boshqa o'zlashtirish sharoitlarini qo'shimcha o'rganish maqsadida amalga oshiriladi.

74. Geologik-qidiruv ishlari, asosan, kovlab o'tilgan qidiruv inshootlarining ma'lumotlari, geofizik, geokimyoviy va kosmogeologik tadqiqotlarni hisobga olgan holda konning flanglarida bajariladi.

Qo'shimcha zaxiralarni hisoblashda kon uchun qabul qilingan konditsiyalardan foydalaniladi. Yangi qidiruv konditsiyalari o'rnatilganda, kon zaxiralarni jumladan ko'paytirilganlarni qayta hisoblash yangi konditsiyaning parametrlarini inobatga olgan holda amalga oshiriladi. Konning konditsiyalari va ular bo'yicha hisoblangan zaxiralar DZK tomonidan belgilangan tartibda tasdiqlanadi. Shuningdek, konni o'zlashtirishning o'rnatilgan tartibdagi texnik-iqtisodiy asosnomasi ham ishlab chiqiladi.

75. O'zlashtirilgan konlarning qo'shimcha qidiruvidan maqsad – o'zlashtirilgan zaxiralarni to'ldirish va mavjud tog'-kon sanoati korxonasining mineral-xom ashyo bazasini kengaytirish, P₁ toifadagi bashorat resurslarni zaxiraga va C₂ toifasidagi zaxiralarni C₁ va B toifasiga o'tkazish bilan flanglar va chuqur gorizontlardagi yangi yotqiziqlar va foydali qazilmalar tanalarini aniqlash va konturlashdan iborat. Ilgari yetarlicha o'rganilmagan hududlar uchun foydali qazilmalarning moddiy tarkibi, texnologik xossalari va tog'-kon texnik ekspluatatsiyasi shartlari aniqlanadi.

76. Qo'shimcha qidiruv natijalariga ko'ra ilgari qabul qilingan yoki yangi ishlab chiqilgan qidiruv konditsiyalari bo'yicha kon zaxiralari qayta hisoblab chiqiladi. Konning zaxiralari, uni qayta hisoblashni inobatga olgan holda Qattiq foydali qazilmalar zaxiralari va bashorat resurslari tasnifining VIII-bo'limidagi talablarga muvofiq ko'paytirilgan zaxiralarning miqdoriga qarab tasdiqlanadi.

VI. BOSQICH 5. EKSPLUATATSION QIDIRUV

77. Ekspluatatsion qidiruv ishlari konni qazib olish va tayyorlash, kesish va tozalash ishlarini operativ rejalashtirish uchun birlamchi ishonchli ma'lumotlarni olish hamda yer osti boyliklaridagi asosiy va ular bilan birga yotgan yo'ldosh foydali qazilmalar va yo'ldosh komponentlar zaxiralarini to'liq qazib olishni ta'minlash maqsadida konni o'zlashtirishning butun davri davomida amalga oshiriladi. Konni ochish, tayyorlash va o'zlashtirishning qabul qilingan tizimiga ko'ra konning ekspluatatsion qavatlarini, bloklari, o'yiqlari va boshqa uchastkalari o'rganish va baholash obyektlari hisoblanadi.

78. Ekspluatatsion qidiruv ishlarining asosiy vazifalari, foydali qazilmalar konturlari, moddiy tarkibi va ichki tuzilish, ma'danlarning texnologik turlari va navlari bo'yicha zaxiralarning miqdori va sifatini, ularning geometriyasi bilan aniqlash, gidrogeologik, tog'-kon va muhandislik-geologik sharoitlarni esa alohida uchastkalar, gorizontlar, bloklar bo'yicha aniqlashdan iborat.

Ekspluatatsion qidiruv ishlari natijalariga ko'ra foydali qazilmalarni tayyorlash va qazib olish sxemalari aniqlashtiriladi. Birlamchi geologik va marksheydyerlik materiallari ma'lumotlari asosida qazib olishga tayyorlangan bloklarning zaxiralari va qazib olishga tayyor zaxiralar hisoblab chiqiladi.

79. Ish tarkibiga maxsus qidiruv inshootlarini kovlab o'tish, shpurlar va quduqlarni burg'lash, turli usullar bilan namunalar olish kiradi. Amaldagi tog'-kon korxonalarida odatda ilg'or va hamroh ekspluatatsion qidiruv ishlari olib boriladi. Murakkab ekspluatatsion qidiruv ishlari tog'-kapital qazib olish va konlarni tayyorlash ishlari bilan birlashtirilib, foydali qazilmalarni operativ rejalashtirish vazifalarini hal qilishga qaratilgan. Uning natijalariga ko'ra foydali qazilmalarni tayyorlash va qazib olish sxemalari takomillashtiriladi. Hamroh ekspluatatsion qidiruv ishi tozalash ishlari jarayonida amalga oshiriladi va amaldagi qazib olishni rejalashtirish, jumladan ma'dan oqimlarining sifatini boshqarish, qazib olishning to'liqligi va sifatini nazorat qilish muammolarini hal qiladi. Bunda ishning asosiy turlaridan biri – portlash quduqlari va o'yiqlaridan namunalar olishdir.

79. Yer osti boyliklaridan oqilona foydalanishni ta'minlash maqsadida, foydali qazilmalarning yo'qolib kamayib ketishi tizimli ravishda hisob-kitob

qilinadi, hosil bo'lish joyiga ko'ra guruhlanadi, foydali qazilmaning qazib olinishi miqdori va sifatining o'zgarishi ko'rsatkichlari aniqlanadi. Hisob-kitob qazib olinayotgan tovarli ma'danlar, qoldiqlar, oraliq mahsulotlar, omborlar va chiqindilarni ekspluatatsion namunalash ma'lumotlari asosida amalga oshiriladi.

80. Konni o'zlashtirishning butun davri davomida geologik-marksheyderlik xizmati namunalash va laboratoriya-tahliliy ishlar natijalari asosida ma'dan tanalari, bloklari va umuman kon bo'yicha o'rganilgan zaxiralarning harakatini qayd etib, o'zgarishlarni baholaydi. Ularning o'sishi, so'nishi, qayta hisob-kitob qilinishi, qayta baholanishi yoki tog'-kon korxonalar balansidan hisobdan chiqarilishi natijasida, bajarilgan ekspluatatsion qidiruv ishlar bo'yicha geologik ma'lumotlar bazalarni aks ettirish uchun yetarli miqyosdagi tegishli xaritalar, kesmalar, gorizontalar tuziladi. Zaxiralarning harakati, qazib olinishi va yo'qotilishi bo'yicha ma'lumotlar hisobga olish uchun xar yili davlat geologiya fondiga o'rnatilgan tartibda topshiriladi.

VII. XULOSA

81. Mazkur Nizom kuchga kirishi bilan O'zbekiston Respublikasi Davlat geologiya va mineral resurslar qo'mitasi tomonidan 3.09.1999-yilda tasdiqlangan "Geologiya-qidiruv ishlarini bosqichma-bosqich olib borish bo'yicha uslubiy qo'llanma (qattiq foydali qazilmalar)" o'z kuchini yo'qotadi.

Qattiq foydali qazilmalarning geologiya qidiruv ishlari bosqichlari

Taklif qilinayotgan tahrir			
Bosqichlar	Tadqiqot obyektlari	Ishlarning maqsadi	Asosiy yakuniy natijalar
Bosqich 1. Umumgeologik va mineragenik ahamiyatga ega hududiy ishlar.	O‘zbekiston Respublikasi hududi, uning tog‘-ma‘danli hududlari va qismlari.	Foydali qazilmalarni bashorat qilishning fundamental, zamonaviy talablarga mos ko‘p maqsadli geologik asosini yaratish, geologik-qidiruv ishlari, tog‘-konchilik, qurilish, yer osti boyliklaridan oqilona foydalanish, atrof-muhit muhofazasi sohasidagi masalalarni hal qilish uchun sanoat va qishloq xo‘jaligining turli sohalarini tizimlashtirilgan geologik ma‘lumotlar bilan ta‘minlash.	Geologik tarkibga ega maxsus kartalarning majburiy to‘plamiga ega Bosma va raqamli formatdagi 1:500000 va undan kichik, 1:200000 va 1:50000 miqyosli Davlat geologik xaritalari, turli mavqeyidagi ahamiyatli maydonlarni ajratish bilan o‘rganilgan hududlarning mineragenik potensialini kompleks baholash va bashorat resurslarning P ₃ va P ₂ toifalarini baholash, geologik muhit holatini baholash.
§1. Kichik miqyosdagi (1:500000 va undan kichik) regional geologik va mineragenik tadqiqotlar.	O‘zbekiston Respublikasi hududi.	Geologik va geologik-mineragenik xaritalash asosida O‘zbekiston Respublikasi hududining hududiy xususiyatlarini, uning geologik tuzilishi va minerageniyasini aks ettiruvchi, davriy yangilanib turuvchi kichik miqyosda* tegishli Davlat geologik xaritalarini yaratish.	Geologik tarkibga maxsus xaritalarning (sxemalarning) majburiy to‘plamiga ega 1:500000 va undan kichik miqyosdagi Davlat geologik xaritalari, metallogen mintaqalar, hududlar, sermahsul havzalarni ajratish bilan birga hududlarning istiqbollarni kompleks baholash.

<p>§2. Regional geologik-geofizik ishlar va o'rtamiqyosdagi (1:200000-1:100000) mineragenik tadqiqotlar.</p>	<p>Eng muhim iqtisodiy va tog'-kon hududlar.</p>	<p>1:200000 miqyosdagi Davlat geologik xaritasini tuzish bilan O'zbekiston Respublikasi hududini geologik qo'shimcha qidiruv ishlarini kompleks bajarish, istiqbolli maydonlarni (ma'danli hududlar, tugunlar, sermahsul havzalar) ajratish va bashorat resurslarning P3 toifasini baholash bilan hududlarning istiqbollari baholash.</p>	<p>Geologik tarkibga ega majburiy va maxsus xaritalar (sxemalar) to'plamiga ega 1:200000 miqyosdagi Davlat geologik xaritasi, yer osti boyliklari chuqur tuzilishining qirqimlari, turli foydali qazilmalar hududlari, tugunlari, sermahsul havzalarini aniqlash va konturlash hamda bashorat resurslarning P₃ toifasini baholash, geologik muhit holatini baholash, geologik qidiruv ishlarini keyinchalik olib borish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish.</p>
<p>§3. Katta miqyosdagi (1:50000-1:25000) regional geologik-geofizik ishlar va mineragenik tadqiqotlar;</p>	<p>Ma'danli hududlar, tugunlar, sermahsul havzalar va ularning qismlari.</p>	<p>1:50000 miqyosdagi Davlat geologik xaritasini tuzish bilan o'rganilgan hududlarni kompleks qayta o'rganish, foydali qazilmaning ma'lum geologik-sanoat turi bo'yicha uning istiqbollari yoki bashorat resurslarning P2 toifasini baholash bilan istiqbolli ma'danli maydonlar yoki yanadi lokal maydonlarni ajratish bilan ularning kompleksini baholash.</p>	<p>Majburiy va maxsus xaritalarga ega 1:50000 miqyosdagi davlat geologik xaritasi; bashorat resurslarning P₂ toifasini baholash bilan birga istiqbolli ma'danli maydonlar va yanada lokal maydonlarni konturlash. Obyektning istiqbolliligi va batafsil izlash ishlarini o'tkazish maqsadga muvofiqligini aniqlash bilan bashorat resurslarni geologik-iqtisodiy baholash. Geologik muhit holatini aniqlash va uning o'zgarishini bashorat qilish, xavfli tabiiy jarayonlar uchastkalarini ajratib ko'rsatish.</p>

§4. Doiradagi mayda miqyosli umumgeologik ishlar.	Yer va uning mintaqalari.	Yerning geologik tadqiqoti bo'yicha yangi ma'lumotlar olish.	Xalqaro hamkorlik dasturida ko'zda tutilgan xaritalar, sxemalar va boshqa materiallar to'plami.
Bosqich 2. Izlash ishlari.	Bashorat resurslarning P ₂ va P ₁ toifalariga ega ma'danli hududlar, tugunlar, maydonlar, sermahsul havzalar yoki ularning qismlari.	Yetarli o'rganilmagan maydonlardagi (istiqbolli konlardagi) bashorat resurslarning P ₂ toifasini baholash/qayta baholash va bashorat resurslarning P ₁ toifasini baholash.	Qidiruv ishining maqsadidan kelib chiqib aniqlanadi.
§1. Ixtisoslashtirilgan ilg'or izlash ishlari.	Bashorat resurslarning P ₃ toifasiga ega ma'danli hududlar, tugunlar, sermahsul havzalar va ularning qismlari, bashorat resurslarning P ₂ toifasiga ega yetarli o'rganilmagan maydonlar.	Istiqbolli maydonlarning, ularning o'rganilganligiga qarab geologik, geofizik, geokimyoviy va kosmogeologik tadqiqotlarning natijalari bo'yicha aniqlashtirish, bashorat toifalarning P ₂ toifasi bo'yicha baholash/qayta baholash.	O'rganilgan maydonlarning istiqbollari o'rganish, bashorat resurslarning P ₂ toifasini baholash (qayta baholash) va batafsil izlash ishlarini olib borishni asoslash bilan foydali qazilmalarning yaxshi joylashuvini ajratish.
§2 Batafsil izlash ishlari.	Bashorat resurslarning geologik asoslangan P ₂ toifasiga ega mahalliy istiqbolli maydonlar.	Bashorat resurslarning P ₁ toifasini baholash bilan istiqbolli konlarni (qidiruv uchastkalarini) aniqlash.	Foydali qazilmalarning istiqbolli konlarini (qidiruv uchastkalarini) aniqlash va konturlash, bashorat resurslarning P ₁ toifasini baholash bilan birga ularning geologik-sanoat turini aniqlash. Bashorat resurslarni geologik-iqtisodiy baholash bilan birga obyektning istiqbolini va baholash ishlarini olib borish maqsadga muvofiqligini aniqlash.

Bosqich 3. Baholash ishlari.	Bashorat resurslarning baholangan P_1 toifasiga ega foydali qazilmalarning istiqbolli konlari (izlash uchastkalari).	Foydali qazilmalar (istiqbolli konlar) namoyonining sanoat miqyosidagi ahamiyatini geologik o'rganish va geologik-iqtisodiy baholash.	Zaxiralarni baholash bo'yicha C_2 va C_1 toifadagi foydali qazilmalar konlari, kamroq o'rganilgan maydonlar bo'yicha esa – bashorat resurslarning P_1 toifasi, ekspluatatsion zaxiralar, qidiruv konditsiyalarining texnik-iqtisodiy asosnomasi va konning sanoat miqyosidagi ahamiyatini hisoblab chiqish.
Bosqich 4. Qidiruv ishlari.	Foydali qazilmaning koni (kon qismi)	Konni (kon qismini) sanoat miqyosida o'zlashtirishga tayyorlash	
§1. Kon qidiruvi	Zaxiralarning C_2 va C_1 toifasi va bashorat resurslarning P_1 toifasini baholash ishlari yakuniga ko'ra baholangan foydali qazilmalarning koni (kon qismi).	Qidiruv konditsiyalarining texnik-iqtisodiy asosnomasini ishlab chiqish uchun zarur bo'lgan ishonchli ma'lumotlarni (geologik, tog'-geologik, texnologik, gidrogeologik, muhandislik-geologik va b.) olish va konni sanoat miqyosida o'zlashtirishga tayyorlash.	Qidiruv konditsiyalar uchun TIA va konni o'zlashtirish uchun TIA tayyorlash, geologik zaxiralarni B, C_1 , C_2 toifalari bo'yicha hisoblash va ularning asosida A_1 va A_2 toifadagi ekspluatatsion zaxiralarni hisoblab chiqish.
§2. Qo'shimcha qidiruv.	Qidirilgan, o'zlashtirilmagan konlar, o'zlashtirilayotgan konlar.	O'zlashtirilmagan qidirilgan konlarda – zaxiralarni oshirish maqsadida flanglarni va boshqa maydonlarni qo'shimcha o'rganish; o'zlashtirilayotgan konlarda – uni o'zlashtirish davomida yetarli o'rganilmagan uchastkalarining (flanglar, chuqur gorizontlar) geologik tuzilishini aniqlashtirish, foydali	Qidirib topilgan va o'zlashtirilmagan konlar bo'yicha – foydali qazilmalar zaxirasini oshirish, oshirilganlar hisobiga zaxiralarni qayta hisoblash va qayta tasdiqlash, konni o'zlashtirishning texnik iqtisodiy asosnomasini tuzish; o'zlashtirilayotgan konlarda – zaxiralarni oshirish, korxonalarini

		qazilmalarning yangi tanalarini aniqlash, bashorat resurslarning P ₁ toifasini zaxiraga, C ₂ toifadagi zaxiralarni esa – yanada yuqori toifaga o'tkazish.	yanada yuqori toifadagi balans zaxiralari bilan ta'minlash.
Bosqich 5. Ekspluatatsion qidiruv.	Ekspluatatsion qavatlar, bloklar, o'yiqlar va uni o'zlashtirish tizimiga ko'ra konning boshqa uchastkalari.	Tog'-kon ishlarini operativ rejalashtirish uchun ishonchli ma'lumotlarni olish, yer osti boyliklaridan foydali qazilmalarni ajratib olishning mukammalligini ta'minlash.	Tayyorlangan va qazib olishga tayyor bloklarning zaxiralari, foydali qazilma tanalarining moddiy tarkibi va ichki tuzilishi, zaxiralarning ma'danlarning turi va navi bo'yicha sifati va miqdori, alohida gorizontlar, bloklar bo'yicha gidrogeologik, konteknologik va muhandislik-geologik sharoitlarini aniqlashtirish, foydali qazilmaning yo'qolishi va kamayib yo'q bo'lib ketishi.